

СОЦІОЛОГІЧНА ОСВІТА

УДК 316.25

ВІКТОР ТАНЧЕР,

доктор філософських наук, професор Київського національного університету культури і мистецтв

Актуальні проблеми соціологічної науки (вступна лекція до одноіменного курсу)

Анотація

У вступній лекції до курсу з актуальних проблем соціологічної науки пропонується огляд відповідей на ключове питання, що супроводжує розвиток соціологічної думки: в чому полягає інтелектуальна ідентичність соціології — у “чистій” науці, громадській діяльності чи фаховому мистецтві? Представлені головні, на думку автора, позиції та підходи до означених проблем, погляди і концепції таких соціологів, як М.Буравой, І.Валерстайн, А.Гоулднер, Н.Смелзер та ін. Узагальнений висновок зводиться до констатації синкретичного образу соціології як науки, соціально-практичної діяльності й фахового мистецтва. Утверджується бажаність спрямування соціології на взаємодію з громадянським суспільством та сприяння гуманізації суспільного життя.

Ключові слова: *проблеми соціології, інтелектуальна ідентичність, публічна/громадянська соціологія, соціологічна уява, громадянське суспільство, гуманізація, соціальна активність*

Проблеми — це загальні, повторювані, періодично актуалізовані питання, “не розв’язані й ніколи не розв’язувані остаточно”. Це — осереддя наших підходів, ракурсів розгляду, теоретичних складнощів і суперечностей нашої соціологічної роботи. Таке визначення — не дуже оптимістичне для соціологічної дисципліни з огляду на її науковий статус, але досить обнадійливе під кутом зору великих перспектив щодо обсягу робіт, необхідних у цьому фаховому процесі, — пропонує відомий теоретик, автор книги “Проблеми

соціології” Нейл Смельзер. Це — методологічні, філософські, ідеологічні тощо дискусійні аспекти, властиві соціологічному аналізу, полемікам і преференціям дослідників, які мають місце “у складній поліфонії одночасних досягнень, відступів і повторень у наших учених заняттях” [Смельзер, 2003: с. 21].

Відштовхуючись від ідей та оцінок таких провідних теоретиків сучасної соціології, як Дж.Александр, М.Буравой, І.Валерстайн, Дж.Ритцер, Н.Смельзер, П.Штомпка та ін., я намагатимусь узагальнити й подати огляд актуальних проблем соціологічної науки.

Серед питань, що їх зазвичай не оминають у своїх дискусіях соціологи, вирізняється низка ключових. Що є соціологія? Соціологія для кого? Соціологія для чого? Які предмет і структура соціології? Навколо відповідей на них складається проблемне поле сучасної соціологічної науки.

Проблема перша: що є соціологія?

У чому полягає інтелектуальна ідентичність соціології? У якій іпостасі вона себе найкраще виправдовує і репрезентує — як наука, як громадська/гуманітарна діяльність чи як мистецтво?

Очевидно, що інтелектуальна ідентичність соціології криється в наукових основах, але постала вона із двох традицій: гуманітарної (історія, філософія, політика тощо) та суто наукової (природничі науки як ідеал, суспільні науки, побудовані за зразками природничих), а також, певною мірою, з естетико-етичного підходу до суспільного життя (белетристика, моралізаторство у художній літературі й т. ін.).

У ХХ столітті ці традиції розбіглися — відомий сучасний соціолог І.Валерстайн пише про “розлучення”, яке сталося між гуманістичною філософією й науковим знанням, про розмежування між істиною і добром як одну з причин сьогоденної кризи в соціології та закликає “інтелектуалів за доби переходу” до поєднання інтелектуальної й моральної проблематики [Валерстайн, 2002: с. 42–67]. У наші дні з цим погоджується переважна більшість соціальних дослідників.

Адекватна реакція соціологів на виклики ХХІ століття вбачається в інтеграції різних традицій осягнення світу людської життєдіяльності, возз’єднання логік “двох культур” — гуманітаристики й науки — та в моральній ангажованості соціальних аналітиків.

Отже, актуалізується проблема синтезу трьох орієнтацій у стратегії пізнання соціальної реальності:

1. Наукові орієнтації — це дослідження (конкретні), логічні теоретичні побудови, точні формулювання; безсторонність, об’єктивізм, позаоцінність, емпірична достовірність; точні методи й вимірювання.
2. Гуманітарні орієнтації — це зосередження на людині, її світі, переживаннях, особливостях мислення і дій (ціннісно зумовлених); переймання її становищем (з усім тим, що пов’язане поняттями “благополуччя”, “довіра”, “страждання”, “справедливість” тощо), оцінювання в координатах людських уявлень, що утворюють культуру (завжди певну) — культурні стандарти, коди, цінності.

3. Мистецька орієнтація — це непозбутній естетичний аспект бачення предмета (зокрема, через моделі) і творче випрацювання “соціологічної уяви” (за Ч.Р.Мілзом), застосування широких знань (досвіду) у поясненні соціальної реальності (як у “мистецтві зцілення” у медицині), використання інтуїції, метафористики, художніх порівнянь, синкретичних образів і т. ін.

Тут соціологія дуже близька до політики (як “мистецтва можливого”) з необхідним долученням професійного соціологічного етосу. Тобто завдання соціології — через художнє відображення та “соціологічну уяву” поєднати різні типи досвіду та пізнання.

Як такі орієнтації, підходи, бачення соціологічної дисципліни представлені в різних іпостасях соціології нашого часу?

Соціологія як наука. Найголовніша ознака науки полягає у зосереженні на пошуку закономірностей зовнішнього світу, передусім законів природничого типу, в логічному обґрунтуванні, демонстрації каузальності, або виявлених детерміністських залежностей у досліджуваному об’єкті, в емпіричному підтвердженні висновків, доведенні можливості вимірювання, ранжування, систематизації зв’язків, чинників тощо.

Власне у такому вигляді соціологія створювалася за зразками природничих наук (як “соціальна фізика”) й дістала своє втілення у класичних теоріях позитивізму О.Конта, “соціального фактизму” Е.Дюркгайма, “історичного матеріалізму” К.Маркса, “раціоналізації світу” М.Вебера і т. ін., заклавши підвалини наукового об’єктивізму. Саме ця традиція, започаткована фундаторами соціології, стала її “мейнстримом”, головною репрезентацією її і обґрунтуванням її як науки.

Варто зазначити, що таке акцентування наукової об’єктивності наражалося на критичні закиди як з боку вчених-природознавців, котрі вказували на властиві їй надто “м’яку” наукову обґрунтованість, багатофакторні залежності, брак строгості, чіткості, квалітативної незаперечності доведень соціологічних висновків, так і з боку гуманітаріїв, котрі закидали соціологам, що ті зазіхають на традиційно філософські сфери осмислення соціального світу, використовуючи при цьому спрощені схеми та необов’язкові обчислення і вимірювання типу “середньої температури у лікарні”.

Проте соціологія наполегливо доводила свою наукову спроможність, вдосконалювала дослідницькі можливості, демонструвала чинність аналітичної здатності відображення й пояснення суспільних явищ і процесів. І хоча вершиною такого еволюційного дозрівання соціологічної науки я би вважав створення Т.Парсонсом загальної теорії соціальної дії та соціальної системи й розроблення головних положень структурно-функціонального аналізу (з доповненнями і корекціями Р.Мертонна), ця робота ніколи не визнавалася завершеною, не припинялася й досі успішно триває.

Презентація соціології у вигляді наукової дисципліни, що вивчає соціальну дію та соціальний порядок, або, інакше, соціальні відносини, соціальну структуру, соціальні інститути як відправні, визначальні об’єкти розгляду і пояснення соціальної реальності, мірою історичної еволюції збагатилася положеннями про її іманентну специфіку, котра розрізняє

суспільствознавчі й природничі науки. Починаючи з М.Вебера, соціологія дедалі більше зважає на культурний зміст та історичні форми соціальних явищ як таких, що є неповторними, на їхнє нескінченне багатоманіття і багатфакторність, що внеможлиблює відкриття закономірностей і причин-нісних зв'язків природничонаукового типу та виведення точних формул, а натомість дає підстави для розуміння “життєвих явищ у їхньому культурно-му значенні”, у співвіднесенні із ціннісним світом людей певного часу і місця. Саме М.Вебер (і не тільки він), позначаючи межі законодавчого розу-му, “продемонстрував зразок відповідальності вченого-суспільствознавця, який тверезо і методично заперечує використання понять як прокрустового ложа, в котре втискують історію” [Кутуєв, 2009: с. 187]. У кращих прикладах сучасних дослідницьких програм цей принцип знаходить своє втілення. Водночас Вебер у своїх працях показав приклад поєднання двох іпостасей соціології, яке ще більшою мірою уявилося в його наступників.

Отже, соціологія є наукою достатньою мірою точною, проте її науко-вість, точніше доказовість, відрізняється від науковості природничих наук. Специфікація наукового характеру соціології, з огляду на це, залишається постійним предметом турбот соціальних теоретиків.

Соціально-практична, громадська діяльність з гуманізації суспільних процесів. Це бачення соціологічної роботи означає передусім зосередження на людських діях у людському середовищі (тобто на “соціальних діях”), на розгляді життєдіяльності людської істоти під кутом зору поліпшення гу-маністичних складових її існування і спрямування дій у координатах таких понять, як добробут, щастя, солідарність, справедливість, безпека тощо, тоб-то в усьому розмаїтті соціокультурних вимірів людського існування. Це пе-редбачає акцентування уваги на активній ролі соціального дослідника в суспільному житті, на перетворювальних, креативних завданнях пізнаваль-ної діяльності, на критиці наявної суспільної організації з гуманістичних, антропоцентричних (подеколи й утопічних) позицій.

Таке розуміння соціології втілювалося у таких поглядах та концепціях, як революційні ідеї та програми К.Маркса і Ф.Енгельса, положення “розу-міючої соціології” М.Вебера, концепт “гуманістичного коефіцієнта” Ф.Зна-нецького, “символічний інтеракціонізм” Дж.Міда та ін. У них обстоюється принципова відмінність соціогуманітарних наук від природничих, необхід-ність доповнення об'єктивної фіксації та логічного пояснення суспільних явищ інтерпретацією суб'єктивних ставлень, оцінок та інтересів соціальних суб'єктів, увагою до активно-перетворювального, гуманізаційного потен-ціалу соціологічного знання.

Проте найбільшою мірою такий підхід втілювався у соціально-політич-ній критиці суспільної організації в соціологічній аналітиці, наприклад, у розвінчанні цілей “правлячої еліти” Ч.Р.Мілзом, спростуванні антигумані-стичних засад капіталістичного ладу соціологами Франкфуртської шко-ли та їхніми послідовниками, викритті апологетичного характеру “істеб-лішмент соціології” ліворадикальними соціологами, такими як А.Гоулднер, Г.Маркузе, Н.Бірінбаум та ін., ідейх соціологічного активізму А.Турена, нео-марксистській критиці сучасних суспільних тенденцій тощо.

Яскравим прикладом такого трактування соціології є сучасна концепція “публічної соціології” (або “громадської соціології”) М.Буравого. Він закликає соціологічну спільноту подолати дедалі більшу “прірву” між соціологічним етосом і тим світом, що ми вивчаємо. Пафос звернень Буравого (зокрема як президента Міжнародної асоціації соціологів) до колег полягає в тому, щоб “різними способами” об’єднати зусилля дослідників і найрізноманітніших груп суспільства” задля поліпшення умов людського існування. Особливий наголос М.Буравой робить на необхідному внеску соціології у справу розвинення громадянського суспільства, захисту його від наступу держави і ринку. Тобто соціологія в розумінні М.Буравого є не тільки наукою, а й моральною і політичною силою [Буравой, 2007; Wigawoy, 2006].

Художньо-публіцистична діяльність, фахове мистецтво. Історично третя іпостась соціології не лише як науки, а й як громадської та мистецької діяльності, що виходить за межі “чистого знання”, робить наголос на залежності цієї діяльності від потреб та інтересів громади, запитів людей, на які має орієнтуватися робота соціологів, на врахуванні ірраціонального і нелогічного в людській життєдіяльності, на залученні мірою необхідності позанаукових стандартів і методів осягнення соціальної реальності.

Це царина зіткнення соціології та соціальної політики, суспільної теорії та ідеології, соціологічної аналітики й художнього відображення суспільних явищ. І тут соціологія має доводити свої переваги. Політичні програми й ідеологічні рухи, що ніби претендують на соціологічну обґрунтованість, дістають масову підтримку і набувають популярності (досить згадати поширеність у ХХ столітті комуністичних ідей і програм соціальної перебудови світу). Своєю чергою, митці демонструють можливості художнього відображення соціальної реальності такої міри проникливості й точності, яка недосяжна науковій аналітиці. На мою думку, американський кінематограф показав соціальні процеси 20–30-х років минулого століття у США краще (згадаймо тільки фільми Ч.Чапліна), ніж соціологічні дослідження Чиказької школи, що являють собою один із найкращих прикладів емпіричної й теоретичної результативності в нашій дисципліні. А змалювання в оповіданнях І.Франка становища робітників у Західній Україні на межі ХІХ і ХХ століть було переконливіше за його спроби узагальнення соціологічної статистики, тобто суто соціологічні описи.

Ще виразніші риси такого художньо-метафоричного осмислення суспільних явищ ми знаходимо в сьогodenній постмодерністській соціологічній літературі. Уявні образи, метафори, порівняння — все це приходить на допомогу, коли бракує точного визначення й оцінки соціальних процесів у їхніх початкових, ще не окреслених, непевних формах. Це помітно у працях таких непересічних аналітиків сучасності, як З.Бауман, У.Бек, П.Бурдьє, Ж.Бодриар, та багатьох інших. Тут соціологія переплітається з політичною публіцистикою і художньою образністю.

Для такого типу соціології характерне передусім акцентування на соціокультурних і політичних наслідках застосування соціологічних знань, їхній активно-креативній функції, на метафорично-художній формі подання соціально значущої інформації та концептуалізацій. Найвиразніше цей

тип соціологічного бачення проявився в радикальній соціальній критиці в соціології, ліворадикальних і неомарксистських ідеях послідовників Франкфуртської школи, насамперед у популярній публіцистиці Г.Маркузе, Е.Фрома, у поглядах І.Валерстайна, Ю.Габермаса, А.Турена та ін.

Спроби визначення ознак належності до кожного з окреслених типів соціологічного аналізу мали наражатися як на зовнішню критику, так і на внутрішні вади. Проблема ж, на мій погляд, не в тому, де проводити розмежувальні лінії, а в тому, аби визначитися, що власне вже не є соціологією. Експансія соціологічного бачення спостерігається на всьому гуманітарному полі. Належність до певного типу ідентифікації, звичайно, умовна; деякий синкретизм завжди присутній. Радше можна говорити про взаємопроникнення орієнтацій, часткове взаємонакладання іпостасей соціологічної праці. Хоча можна відзначити історичну еволюцію від превалювання проєктованої моделі соціології як “точної”, логіко-об’єктивістської науки до більш інтерпретативних моделей з додаванням рис художньої образності, зверненнями до соціального активізму, соціополітичної заангажованості.

Проблема друга: соціологія для кого?

Відомо, що від зародження нашої науки соціологи сперечалися: що має бути головним предметом дослідження — соціальний порядок чи соціальні зміни, структура чи цінності, ролі чи символи, взаємодія чи конфлікти і т.д., і т.ін.

Хто є головним споживачем соціологічних знань і рекомендацій? На кого вони мають спрямовуватися? Тривіальна відповідь — суспільство — потребує прояснення.

Суспільство — це що чи хто?

- Об’єднання людей у межах держави. Справді, всі суспільні науки були породженням домінування держави-нації у ХІХ–ХХ століттях, саме у цій формі розвивалися людські спільноти. А раніше чи у найближчому майбутньому? Це все, за загальноприйнятим визначенням Б.Андерсона, “уявлені спільноти”, тобто уможливлені конструкції, витвір соціальних теоретиків і водночас реалізований проєкт злиття національної економіки, державного устрою, суспільства та культури в сучасні національні суспільства. Проте в часи глобалізації економіки, політики, інформації, культури тощо таке розуміння породжує чимало питань, хоча й залишається таким, що визначає основне наповнення поняття “суспільство”.
- Сукупність соціальних груп, організацій, інституцій: родина, коло знайомих і співробітників, місцева громада, релігійна община, професійна асоціація, промислова корпорація, етнічна група, суспільно-політичні рухи тощо. Тобто структури мезорівня — те, що мав на увазі Г.Зиммель у своїх концепціях “кіл” і “мереж групової належності” (див.: [Смелзер, 2003: с. 50–65]). Через ці зв’язки суспільне життя стає реальним для індивіда, там формується громадянська культура, ціннісно-нормативні засади, соціально структурована орієнтація індивідів.

- Члени міжнародних корпорацій, прихильники світових релігій, мешканці континентів, раси — усе це теж варіанти “суспільства”, коли ми вживаємо такі означення, як, приміром, християни, чорношкірі, латиноамериканці, працівники “макдональдсів” чи “хюндай” та ін.

Наведені вище три рівні розгляду і витлумачення “суспільства” — макро-, мезо- і глобальний — є загальноприйнятими в наші дні в соціології.

Окрім цього, під “суспільством” розуміють:

- людські маси, численні одиниці, що утворюють суспільство, сукупність ролевих, гендерних, національних, вікових і професійних спільнот, а отже, певні зв’язки, залежності, які об’єднують їх у ціле (суспільний організм, соціальну систему, ансамбль позицій, ролей, статусів тощо);
- виокремлення мережі взаємозв’язків (“соціальна граматики”, “чисті форми асоціації” або структури);
- люди формують колективи та групи через діяльність, дії, вчинки; спільні справи є первісним матеріалом, на якому формуються суспільні зв’язки, процеси, вся система, тобто суспільство як конгломерат людських дій (які дії — таке суспільство);
- людські дії мають певні нав’язані із зовні риси, які визначаються середовищем (місцем, часом) — сукупністю значень, смислів, символів, правил, цінностей, тобто культурою, що й визначає сутність “суспільства” [Луман, Штихве, 1999].

Інакше кажучи, об’єкт соціології не є статичним, він перебуває в русі, швидкозмінний і плинний. Можна говорити про нескінченну еволюцію поглядів на суспільство із семи ракурсів, або вихідних точок зору:

1. Демографічна — популяція, сукупність окремих одиниць.
2. Групова — групи, інтегровані у ціле.
3. Системна — внутрішні зв’язки статусів і ролей.
4. Структурна — мережа зв’язків (сукупність не об’єктів, а форм, моделей зв’язків).
5. Активістська — конгломерат взаємозумовлених дій.
6. Культурна — матриця певних колективних смислів, символів, правил, що зумовлюють людські дії.
7. Подієва — поле подій, що безперервно пульсує.

У соціальному полі групи здійснюють одна щодо одної культурно вмотивовані й означені, структурно впорядковані дії й у цьому процесі змінюються самі, утворюють нові соціальні групи, структури, зрештою, культуру, яка, своєю чергою, створює контекст і передумови подальших дій. Тобто суспільство перебуває в процесі постійного формування, “становлення”.

Ці сім парадигм є взаємодоповняльними, такими, що існують одночасно (наприклад, такі об’єднання, як сім’я, освітянська спільнота, фахове або дозвіллеве коло тощо).

Для різних дослідницьких цілей застосовують різні підходи, але складніші не виключають простіших.

Як бачимо, визначення суспільства, якими користуються соціологи, різномасштабні, різнорівневі, різноякісні, акцентовані на різних його складових. Тобто це поняття досить розмите, не є чітко окресленим, — воно таке, і таке, і таке... Якщо ми призначаємо його основним об'єктом, реципієнтом і водночас замовником соціології, то маємо погодитись із багатогранністю, різноманітністю і різноякісністю цього призначення. Як на мене, то ліпше вживати у цій якості поняття “громадянське суспільство”, наголошуючи на громадянських (спільнотних, громадоформувальних) і соціокультурних чинниках об'єднання людності.

Існує думка, що головна користь від соціологічних досліджень — у практичному застосуванні їх, у допоміжних, дорадчих функціях для соціальної політики на базі моніторингу і пояснення суспільних процесів. Таке прикладне акцентування ставить їх у залежність від того, кого соціологія обслуговує. Як правило, це влада (урядові інституції, керівництво політичних угруповань, вища бюрократія, великий бізнес). Це так, і не зовсім. Справжній соціолог завжди відчуває “подих суспільства”, його потреби, бажання, очікування, дійсні інтереси різних його верств. Цей неформальний вплив плюс особиста позиція дослідника позначатимуться на результатах досліджень, хоч би хто їх замовляв.

Згадуваний вище М.Буравой стверджує, що життєвість професійної соціології залежить від утвердження ідей громадськості, “яка є жертвою буржуазного прогресу” [Буравой, 2007]. Громада, за його словами, є силою, що протистоїть дегуманізаційному ринку і неоліберальній ідеології сучасної держави. До цієї сили я б додав ще розвинення справжньої демократії, за сприяння якої народилися і стали запитуваними соціологічні знання. Утвердження демократичних принципів і буде гарантом розвитку соціології.

Отже, на запитання: “**Соціологія для кого?**” — кращою відповіддю буде: “Для громадянського суспільства”, а не суспільства взагалі чи якоїсь із його частин. Разом з тим соціологія завжди адресна, в кожному конкретному випадку. Інакше кажучи, вона призначена для тих, кому може бути корисною (за аналогією з рекомендаційними листами, адресованими “для тих, кого це заторкує”). Тобто соціологія звернена до мультиспільнотної людності, соціально структурованої й мотивованої у своїх діях, цілях і цінностях, і відбиває суспільний рух у всій його суперечливій різноманітності.

Проблема третя: соціологія для чого?

Як наукова дисципліна і як соціально-практична діяльність соціологія спрямована, знов-таки, на пізнання соціального існування людності з метою його (існування) вдосконалення, поліпшення. Отже, соціологія покликана виконувати певну просвітню, гуманітарну місію.

Водночас не можна оминати амбівалентності такого призначення соціології в реаліях її інституціонального функціонування. З одного боку, вона обслуговує суспільну організацію, державу, владу, в межах якої інституціоналізована, покликана працювати на ефективність управління, розв'язання тактичних питань і загальних проблем соціальної політики, актуалізацію змін і залагодження конфліктів, на реформування і вдосконалення

соціальних взаємин тощо. З іншого боку, гуманізаційна місія диктує спрямованість на виявлення хиб і недоліків наявного соціального керування, на розкриття негативних наслідків тих чи тих рішень, зумовлює потребу ставати на захист інтересів тих, ким керують, пригноблених і дискримінованих, зорієнтованість на критику наявного під кутом зору зіставлення з ідеалами, бажаними зразками (на кшталт суспільства “загального добробуту”, “народної демократії”, “свободи, рівності та братерства” тощо).

Ідеться про традиційне розмежування налаштування в нашій дисципліні на обслуговувальне і критичне розуміння своїх головних призначень. Так історично склалося, що існували два типи соціологічної роботи: прикладна (соціально-політична, управлінська, проблемно-розв’язальна, аналітично-моніторингова, реформістська і т. ін.) та критична (викривальна, ідеологічно забарвлена, радикалістська і т. ін.) — у вигляді концепцій соціального критицизму, фемінізму, лівого революціонізму тощо.

Від самого початку формування соціологічної науки в ній були присутні обидві сторони: спочатку превалювала перша — від Контового гасла “Порядок і прогрес” як мета впровадження соціологічних знань через спрямування на пізнання суспільства для його вдосконалення і аж до розроблення системного, структурно-функціонального підходу, налаштованого на долання відхилень і дисфункціональності, на соціальний контроль і гармонізацію суспільних відносин. Від 1960-х років на соціологічну авансцену вийшли соціальні критики: послідовники Франкфуртської школи, ліворадикалістські теоретики, прихильники відродження неомарксизму. Від тих часів дві мало сумісні орієнтації мають місце в одній дисципліні.

Саме у 1960-ті роки було порушено питання, з ким мають бути соціологи за умов соціальних протистоянь. Прихильники соціального критицизму одностайно визначилися, проти кого вони (ясна річ, проти “правлячої еліти”, олігархічного капіталу, військово-промислового комплексу і, до речі, проти “істеблішмент-соціології”). З тим, кого треба захищати, було складніше. Утім, провідний представник цієї когорти соціологів — А.Гоулднер — приблизно окреслив відповідь на це питання: всіх, хто не отримує зиску від чинної системи, страждає, зазнає експлуатації, дискримінації. У своїй відомій статті “Соціолог як партизан” він закликав соціологів стати пращею в руках Давида (як уособлення пригноблених), котрий здолає Голіафа (тобто сучасний суспільний лад); завзято відстоювати свої переконання, створювати “нову, гуманістичну соціологію”, щоб дослідники, позбувшись міфу про ціннісну нейтральність, посіли активну позицію щодо досліджуваних проблем і відстоювання прав знедолених [Gouldner, 1968: p. 103–116].

У такому ж дусі в наш час виступає М.Буравой, але з трохи іншими акцентами. Пафос його “публічної соціології”, спрямований на “діалог із групами громадськості”, на боці яких повинна стати соціологія у протистоянні із владою, на моральні стимули і складові соціологічної роботи. Якщо “діалектика прогресу”, ринок і неоліберальна ідеологія ігнорують моральні критерії суспільного розвитку, то “соціологічний дух” має цьому заважати. Для цього вченого соціологія є безперечно ангажованою наукою, і метою її мають стати гуманістичні засади громадянського суспільства.

М.Буравой умовно поділяє соціологічну працю на чотири типи — професійну, критичну, прикладну і публічну — і проголошує, що критична соціологія є совістю професійної соціології. Він закликає, слідом за своїм відомим попередником від 1950-х років Ч.Р.Мілзом, до неподільності дослідницьких і моральних складових соціології. Так воно й було у кращих зразках соціологічної думки минулого, і в ідеалі так має бути й далі. Моральні цінності і цілі пізнання тісно пов'язані. Як зазначив з цього приводу один соціолог, до Хіросіми ядерні фізики теж вважали себе “чистими теоретиками” [Ручка, Танчер, 1992: с. 199–218]. Проте така очевидна істина все ще залишається проблемою в соціологічній роботі.

Заторкнуті три питання є вихідними для всього кола соціологічних проблем, пов'язаними з відповідями на них. Однозначності тут не може бути, оскільки соціологія взагалі виростає на різноманітності, багатофакторності, амбівалентності, суперечливості, якими власне характеризується соціальна реальність. Окреслені проблемні поля притаманні соціологічній дисципліні загалом (але окрім них існує ще ціла низка). Отже, вивчення й адекватна реакція на них є постійним предметом соціологічної науки.

Джерела

- Буравой М.* Публичная социология / М. Буравой // Журнал социологии и социальной антропологии. — 2007. — Т. 10, № 4. — С. 27–44.
- Валерстайн І.* Интеллектуали за доби переходу / І. Валерстайн // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. — 2002. — № 3. — С. 42–57.
- Кутуєв П.* Соціологія: історичні витоки та сучасні трансформації / П. Кутуєв // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. — 2009. — № 3. — С. 183–206.
- Ручка А.* Очерки истории социологической мысли / А. Ручка, В. Танчер. — К., 1992. — С. 199–218.
- Смелзер Н.* Проблеми соціології / Н. Смелзер. — Львів, 2003. — 128 с.
- Танчер В.* І. Валерстайн про виклики соціології XXI століття / В. Танчер // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. — 2002. — № 3. — С. 57–67.
- Burawoy M.* Public sociology for human rights [Electronic resource] / M. Burawoy. — N.Y. : Public sociology reader, 2006. — Access mode : www.old.jourssa.ru.HYPERLINK “<http://www.old.jourssa.ru./2007/4/1в>”/2007/4/1в Burawoy pdf.
- Gouldner A.* Sociolog as Partisan / A. Gouldner // The American Sociologist. — 1968. — № 3. — P. 103–116.